

3. Красницька А. В. Мова права як невід’ємна частина правової системи. *Тиждень науки-2020. Гуманітарний факультет*. Тези доп. наук.-практ. конф. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. 316 с. С. 194-196.
4. Красницька А. В. Мова права як засіб юридичної техніки. *Освіта, мова та культура у процесі глобальних трансформацій* : Міжвузівський круглий стіл, 01 квітня 2016 р. Зб. матеріалів. Київ : ІКВС, 2016. 200 с.
5. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовних актів. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 18 с.
6. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. *Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук*. 2012-2013 : Тези наук. доп. та повідом. на конф. та круглих столах. Київ : НАУКМА, 2013. 274 с. С. 89-91.
7. Лазарев В. В. Поняття «юридична мова»: сучасні наукові інтерпретації. *Нове українське право*. Вип. 3. 2021. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/15ffd3b9-ac36-4ff0-ac37>
8. Артикуца Н. В. Мова права у її функціональних різновидах”. 2008. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/149235495.pdf>

Яша Діана Анатоліївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Науковий керівник: Доценко Олена

Леонідівна, доцент кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат філологічних наук, доцент

ДІАЛЕКТНЕ МОВЛЕННЯ І СУРЖИК: ТОЧКИ ДОТИКУ ТА РОЗБІЖНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Українська мова – єдина державна мова України відповідно до статті 10 Конституції України та статті 1 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Побуває ж вона у формах літературної мови та діалектного мовлення. Однак мовна ситуація України не така однозначна, оскільки на її теренах функціонує і зросійщений варіант української мови, що має

назву суржик. Найбільш проблемними є питання визначення різниці між діалектами та суржи́ком.

Енциклопедія української мови трактує поняття діалекту як різновиду мови, що разом із літературним становить національну мову; є засобом спілкування між представниками однієї територіальної чи соціальної групи [1, с. 33].

Територіальні діалекти мають власну словотвірну, семантичну та лексичну системи. Однак внутрішньо єдина цілісна граматична й фонетична єдність (вимова звуків, відмінювання слів, будова речень тощо) з літературною мовою не втрачена.

За ознакою поширеності в суспільстві вони диференціюються у наріччя, говори та говірки. Так говір – форма мови, яка поширена на певній території. Говірка – це територіально-умовне утворення, що використовується у мовленні певного села чи хутора. Наріччя – це об'єднання, група діалектів. На території України функціонують три наріччя: північне, південно-західне та південно-східне.

Північне наріччя, що поєднує західнополіський, середньополіський, східнополіський діалекти, налічує багато лексем, схожих з білоруською та польською мовами. До південно-західного наріччя належать волинсько-подільський говір, що включає в себе волинські та подільські говірки, галицько-буковинський говір з гуцульським діалектом та карпатський діалект, який об'єднує бойківські (північнокарпатські) говірки, закарпатські та лемківські (західнокарпатські) говірки. Вони вирізняються вживанням запозичень з угорської та румунської мов. Південно-східне наріччя об'єднує середньонадніпрянський, полтавський, слобожанський та степовий діалекти, для яких характерне вживання русизмів, болгаризмів, тюркізмів, запозичень з романських мов [2, с. 30–32].

Унормована літературна українська мова сформована на основі діалектного мовлення – південно-східного наріччя (середньонадніпрянського і полтавського діалектів) [2, с. 30-31]. Це пов'язано з виданням у 1798 році «Енеїди» Івана Котляревського – першої роботи народною українською мовою, автор якої був вихідцем із Полтави. Отже, помилковим буде судження, що діалект – суміш двох мов, навіть якщо це прикордонний діалект, адже саме діалекти формують мову, а не навпаки. Літературна мова не виникає на порожньому місці, вона постає на базі одного чи декількох діалектів [3]. Уживання в північному та південно-східному наріччі запозичень інших мов пояснюється територіальним місцезнаходженням та співпроживанням мовців і контактуванням наріччя з різними національними культурами [2, с. 32].

Багатосотлітнє панування Російської імперії, а потім її наступника – Радянського Союзу, а також сучасні реалії (РФ – наш північно-східний сусід, і її корінні мешканці компактними групами

живуть на східних і південних територіях України) у зв'язку з асиміляторською політикою згаданих державних утворень, що володіли українськими землями до здобуття нею Незалежності, є історичними передумовами виникнення суржикю.

Термін «суржик» запозичений з сільськогосподарської лексики – це суміш різного зерна, мішанина з пшениці, вівса, жита, ячменю тощо. Лінгвістикою це поняття запозичене в переносному значенні, з намаганням висміяти та показати істинну непривабливу сутність цього мовлення. Так, мовознавці визначають суржик як мовлення, в якому поєднуються дві мови – українська та російська, – без дотримання мовних правил і літературних норм жодної з них.

Причини виникнення цього мовного явища визначають різні: від прагнення україномовних селян пристосуватись до мови міста, яке здебільшого було російськомовним, до низького рівня культури та освіченості населення. Однак спільним є факт втрати українцями власної мовної самоідентичності та самосвідомості, розуміння важливості збереження української мови як ідентифікатора вільного окремішнього народу.

Суржик як субмова є сумішшю лексики російської та української мов з українською фонетикою та граматикою [2, с. 33]. У цій змішаній мові російські слова вимовляються українською, тобто ми спостерігаємо паплюження загальнонародної мови носіями цієї субмови, які у своєму мовленні сплутують рідну розмовну з погано опанованою чужоземною.

Отже, точкою дотику діалектного мовленням та суржикю є використання українськомовним населенням лексичних запозичень мов інших національностей за регіональним принципом.

До суттєвих розбіжностей цих понять належать:

1) природа походження запозичень з інших мов: діалектизми з вкрапленнями іншомовного походження свідчать про функціонування живої мови; є ознакою активного використання суспільством розмовної лексики подібної до лексики національних культур з метою кращого порозуміння та комфортного співпроживання. Натомість суржик є результатом масштабної невпинної русифікації українського суспільства, спрямованої на забуття ним власної історії та мови. Він виникає не задля потреби порозуміння з сусідами, а для «переходу у вище суспільство», яким вважалось російськомовне за часів СРСР і, з політичного погляду, задля збереження «братерства народів»;

2) регулярність відтворюваності мовного явища у процесі комунікації. На відміну від діалектизмів, суржик немає нічого спільного із поняттям стабільності. Це поєднання двох мов щоразу в хаотичному порядку, коли одного разу «ярке сонце», а наступного – «яскраве сонце». Діалектизми у своїй сталій формі передаються з

покоління в покоління їх носіями, є незмінними у використанні в мовленні;

3) суспільне схвалення і нормативна кодифікація. Українське населення вважає діалектне мовлення звичним явищем, засобом самоідентифікації для жителів різних регіонів. Щодо суржика в сучасному українському суспільстві виникає негативне ставлення, бо він містить елементи мови держави-агресора. Засобами закріплення, збереження та унормовування діалектизмів є академічні словники та довідники діалектів. Жодного унормовування суржика немає і бути не може, оскільки це паразитична нестала субмова, яка не має власної лексики;

4) значення існування для української мови: діалектизми є умовою «невмирущості» мови, її багатоманітності, є окрасою та культурною спадщиною окремих регіонів. Існування ж суржика засмічує мову, ставить її у другорядне становище. Також це призводить до неграмотної удаваної двомовності населення, свідчить про його неграмотність, чітко прояснює поділ держави на українсько та російсько зорієнтовану. Суржик утверджує українську як «провінційну» мову, робить в цілому Україну провінцією РФ.

Протистояння «суржикізації» є одним із головних завдань свідомого україномовного суспільства з метою збереження самобутності нашої нації, а забезпечення використання діалектизмів у мовленні допоможе мові розквітнути. Мова є самоідентифікатором, кодом народу, здатна об'єднати українськомовних проти будь-якого іноземного втручання, що так необхідно нам сьогодні.

Список використаних джерел

1. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

2. Кравченко Н. Урахування полілінгвізму мовців під час викладання української мови в закладах середньої освіти : кваліфікаційна робота. Ізмаїл, 2020. 87 с.

3. Жепавий дядько та жінки на дибах: що ти знаєш про діалекти української мови? Розбираємося з експертами, чи засмічують діалектизми наше мовлення [Електронний ресурс] // Vikna. 2023. Режим доступу до ресурсу: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/ukrayinska-dialektologiya-shho-ty-znayesh-pro-dialekt-svogo-regionu/>.